

บทที่ 1

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ในพุทธศตวรรษที่ 18-20

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย

จากหลักฐานในศิลาจารึกสุโขทัยหลายหลักทำให้เราได้ทราบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย ตั้งแต่ตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงสมัยตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยสังเขปดังนี้

ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 18 พ่อขุนศรีนาวนำถม ได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์ที่สุโขทัย และศรีสังขาลย์ มีพระโอรสชื่อพ่อขุนผาเมืองปกครองเมืองรัต ต่อมาพ่อขุนผาเมืองได้ร่วมมือกับพ่อขุนบางกลางหาวพระสหาย (ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเจ้าเมืองบางยางหรือไม่) ต่อสู้กับขอมสบาดโขลญลำพง ที่มายึดกรุงสุโขทัยศรีสังขาลย์ และได้ขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงออกไปได้สำเร็จ โดยพ่อขุนบางกลางหาวยึดได้ศรีสังขาลย์ พ่อขุนผาเมืองยึดได้สุโขทัยและยกเมืองสุโขทัยให้พ่อขุนบางกลางหาวปกครอง พร้อมทั้งได้มอบพระนาม “กมรเต็งอัญศรีอินทราทิตย์” ให้แก่พ่อขุนบางกลางหาวด้วย ซึ่งต่อมาปรากฏพระนามในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 อย่างสั้น ๆ ว่า “ศรีอินทราทิตย์” ฝ่ายพ่อขุนผาเมืองก็ได้ยกพลกลับไปยังเมืองรัตดังเดิม

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์เสด็จขึ้นครองเมืองสุโขทัย ประมาณปี พ.ศ. 1781 แต่จะครองราชย์อยู่นานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐาน เมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว พ่อขุนบานเมืองราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์ต่อและสวรรคตประมาณปี พ.ศ. 1822 อำนาจทางการเมืองของสุโขทัยในระยะแรก ๆ นี้ คงเป็นช่วงเวลาของการสร้างสมความมั่นคง โดยการแผ่ขยายอำนาจออกผนวกเมืองของคนไทยกลุ่มอื่น ๆ เข้ามารวมไว้ในอาณาจักร ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหง ราชโอรสอีกพระองค์หนึ่งของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ได้ทรงนำทัพไปปราบปรามเมืองต่าง ๆ ที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์ และได้ทรงกวาดต้อนเอาผู้คนและทรัพย์สินเงินทองกลับมาด้วยทุกครั้ง ดังมีข้อความว่า “กูไปทบ้านทเมือง ได้ช้างได้งวง ได้บัวได้นาง ได้เงื่อนได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู พ่อกูตาย ยังพี่กู กูพำน้ำเรือแก่พี่กู ตั้งบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม” และหากเมืองในอาณาจักรถูกรุกราน กษัตริย์สุโขทัยก็จะทรงยกกำลังไปป้องกันเมืองไว้ ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ตอนต้นที่กล่าวถึง ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด ยกทัพมาตีเมืองตาก พ่อขุนศรีอินทราทิตย์พร้อมด้วยพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงยกกองทัพไปป้องกันเมืองตาก ในการรบครั้งนั้นพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงชนช้างกับขุนสามชน และทรงได้

รับชัยชนะ ขุนสามชนพ่ายแพ้แตกหนีไป ชัยชนะครั้งนี้เป็นผลให้ทรงได้รับพระราชทานนามจากพระราชาบิดาว่า “พระรามคำแหง” ซึ่งมีความหมายว่า ผู้รุ่งเรืองและเก่งกล้า

เมื่อพ่อขุนบานเมืองสวรรคต พ่อขุนรามคำแหงก็ได้ขึ้นครองราชย์ต่อมา ด้วยพระปรีชาสามารถทั้งทางด้านการรบและการปกครองของพ่อขุนรามคำแหง สุขุขทัยได้แผ่ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว และด้วยการมีสัมพันธไมตรีอันดีกับพระยามังราย (เจ้าเมืองเชียงราย) และพระยาจำเมือง (เจ้าเมืองพะเยา) สุขุขทัยจึงปลอดภัยจากการรุกรานของพวกไทยเหนือ นอกจากนี้พ่อขุนรามคำแหงยังทรงยอมรับอำนาจของจีนมองโกล โดยยอมส่งบรรณาการไปให้จีนแต่โดยดี ทำให้สุขุขทัยไม่ถูกจีนรุกรานเหมือนดังอาณาจักรเพื่อนบ้าน เช่น อาณาจักรพุกามของพม่า จามปา และเขมร ซึ่งประสบความเสียหายมากมาย เนื่องจากไม่ยอมส่งบรรณาการไปให้จีน¹

ในช่วงสมัยของพ่อขุนรามคำแหงนี้ สุขุขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองสูง ทั้งในด้านศาสนา ศิลปะ วิชาการ ตลอดจนด้านเศรษฐกิจ อาณาจักรสุขุขทัยได้แผ่ขยายออกไปกว้างขวางที่สุด²

ปีสวรรคตของพ่อขุนรามคำแหงยังไม่เป็นที่ตกลงกันแน่นอน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงสวรรคตปี พ.ศ. 1860

ต่อมาคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารจีน ได้เสนอความเห็นใหม่ว่า พ่อขุนรามคำแหงคงจะสวรรคตในปี พ.ศ. 1838

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ก็ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับปีสวรรคตของพ่อขุนรามคำแหงไว้ว่า ประมาณปี พ.ศ. 1842 และกล่าวว่า พระยาเลอไทราชโอรสขึ้นเสวยราชย์ต่อมา อ้างจากจดหมายเหตุจีนซึ่งมีอยู่ว่า พ.ศ. 1842 พระเจ้ากรุงจีนพระราชทานผู้เสื่อให้รัชทายาทของเสียนฮวน และรัชทายาทกราบทูลว่าเมื่อพระบิดายังอยู่ในราชสมบัติ ราชสำนักเคยให้อานม้า บังเหียนม้า ม้าขาว และเสื่อสลายทอง แต่อัครเสนาบดีทูลว่า เสียนเป็นประเทศเล็ก จึงไม่พระราชทานม้า³

ต่อจากรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง มีนักประวัติศาสตร์บางท่านได้สันนิษฐานไว้ว่า พระยาไสสงครามได้ครองราชย์สืบต่อมา แล้วจึงถึงรัชกาลของพระยาเลอไท นายตรี อมาตยกุล

¹ วิไลเลขา ถาวรธนะสาร และคณะ, *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย* (กรุงเทพฯ: กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 5.

² ศึกษาเรื่องความเจริญในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

³ เฉลิม ยงบุญเกิด, “เมืองไทยในจดหมายเหตุจีน,” *ศิลปากร*, 7 (กรกฎาคม, 2506), 35.

ได้กล่าวไว้ว่า พระยาไสสงครามได้ขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. 1843 แต่ไม่ทราบว่าจะสวรรคตในปีใด หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุรีชนิ ทรงกล่าวไว้ว่าพระยาไสสงครามครองราชย์ต่อจากพ่อขุนรามคำแหง แต่ไม่ทราบปีสวรรคตที่ครองราชย์ ส่วนปีสวรรคตประมาณปี พ.ศ. 1865

อาณาจักรสุโขทัยสมัยหลังพ่อขุนรามคำแหงอ่อนแอลงมาก เมืองต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในอำนาจได้แตกแยกกันออกไปเป็นอิสระ จนกระทั่งถึงรัชกาลสมเด็จพระศรีสุริเยพงษ์มหารธรรมราชาธิราช (พระมหากษัตริย์ที่ 1 ลิไท) ซึ่งขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1891 ได้ทรงพยายามรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง พระองค์ไม่เพียงแต่จะทรงพยายามรักษาเสถียรภาพทางการเมืองเท่านั้น ยังได้ทรงส่งเสริมทางด้านศาสนาอีกด้วย ได้ทรงนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงขึ้นเมื่อครั้งครองอยู่ที่เมืองศรีสัชชนาลัยในปี พ.ศ. 1888 ทรงสร้างวัดไว้หลายแห่ง เช่น วัดป่ามะม่วง และทรงสร้างรอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐานไว้ตามเขาต่าง ๆ ในอาณาจักรของพระองค์ ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมากถึงกับเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระสามเณรในปี พ.ศ. 1905

พระมหากษัตริย์ที่ 2 ขึ้นครองราชย์แทนพระราชาบิดา ช่วงใดช่วงหนึ่ง ในระหว่าง พ.ศ. 1911-1917 ในขณะนั้นทางกรุงศรีอยุธยาเริ่มขยายอาณาเขตออกมาและได้ยกกองทัพมาตีเมืองในอาณาจักรสุโขทัยหลายครั้ง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 1921 พระมหากษัตริย์ที่ 2 ต้องออกถวายบังคมยอมอ่อนน้อมต่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชแห่งอยุธยา

กรุงสุโขทัยตกอยู่ใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ปี พ.ศ. 1921 จนถึงปี พ.ศ. 1931 จึงได้แข็งเมืองขึ้น และกลับมีฐานะเป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลของพระเจ้าสุริยวงศ์บรมपालมหารธรรมราชาธิราช (พระมหากษัตริย์ที่ 4) ซึ่งขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1962 และสวรรคตในปี พ.ศ. 1981 ในปีนั้นเองสมเด็จพระบรมราชาที่ 2 แห่งอยุธยาก็กได้โปรดให้พระรามศวรราชโอรส ไปครองเมืองพิษณุโลก จึงนับเป็นการสิ้นสุดอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่นั้นมา

การปกครองสมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัย อำนาจและนโยบายในการปกครองอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ถ้าหากพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจมาก และมีความเข้มแข็ง บรรดาเมืองต่าง ๆ ก็จะเข้ามาอยู่ในอำนาจ แต่ถ้าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรงอ่อนแอ ไม่สามารถตัดสินใจด้วยพระองค์เองได้อย่างเด็ดขาด และเกิดความยุ่งเหยิงในพระราชวงศ์แล้ว เมืองต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในอำนาจก็จะแยกตัวออกไปเป็นอิสระทันที ตัวอย่าง

เช่นนี้เกิดขึ้นหลายครั้ง ภายหลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว¹

หลักฐานเรื่องการปกครองกรุงสุโขทัยตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ลงมาจนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงปกครองดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิดแบบพ่อปกครองลูก ประชาชนที่มีเรื่องทุกข์ร้อนสามารถร้องทุกข์ต่อพระมหากษัตริย์ได้โดยการไปส่นกระดิ่งที่ประตูพระราชวัง พระมหากษัตริย์จะทรงให้ความยุติธรรมโดยทรงเป็นผู้พิพากษาชั้นสูงสุด พระมหากษัตริย์ทรงอบรมปลูกฝังประชาชนให้อยู่ในศีลธรรม ทรงเป็นผู้นำบัตทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน ค้ำครองป้องกันภัยให้แก่ประชาชนเมื่อมีข้าศึกมารุกราน และทรงเป็นแม่ทัพในการขยายอาณาเขตเพื่อความมั่นคงของอาณาจักร หากมีเมืองใดมาขอพึ่งพระบารมีโดยขาดผู้คน ช้างม้า เงินทอง พระมหากษัตริย์ก็ทรงอุปการะค่าจุนช่วยตั้งบ้านตั้งเมืองให้เป็นปึกแผ่น และหากจับเชลยศึกมาได้ ก็ทรงมีพระเมตตาไม่ฆ่าไม่ตีพวกเชลยเหล่านั้น

นอกจากนี้ พ่อขุนรามคำแหงยังทรงสร้างพระแท่น “มนังคศิลาบาตร” แล้วโปรดให้นำไปตั้งไว้ในดงตาล ในเขตกำแพงเมืองสุโขทัย สำหรับพระเถรานุเถระขึ้นนั่งแสดงพระธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะ ส่วนวันอื่น ๆ นั้นพ่อขุนรามคำแหงเสด็จประทับเป็นประธานให้เจ้าชายและข้าราชการปรึกษาหารือในการบริหารประเทศร่วมกัน ไม่ทรงใช้พระราชอำนาจโดยเด็ดขาดในการบริหารบ้านเมืองแต่พระองค์เดียว วิธีปฏิบัติอย่างนี้คล้ายกับหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน²

นอกจากการปกครองแบบพ่อปกครองลูกแล้ว พระมหากษัตริย์สุโขทัยยังทรงยึดหลักการปกครองแบบธรรมราชา ดังจะเห็นได้จากหลักฐานศิลาจารึกสุโขทัยหลายหลักกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงรักษาศีล 5 ศีล 8 ทรงบำเพ็ญทานและบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ทรงยึดมั่นในหลักทศพิธราชธรรม นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ในสมัยหลังพ่อขุนรามคำแหงก็มักจะทรงพระนามว่า ธรรมราชา หรือพระมหาธรรมราชาอีกด้วย

การปกครองหัวเมืองในอาณาจักรสุโขทัย

อาจแบ่งหัวเมืองในอาณาจักรสุโขทัยได้เป็น 3 ประเภทดังนี้

---

¹สินชัย กระบวนแสง, ประวัติศาสตร์สุโขทัย (ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2520) หน้า 68.

²ตรี อมาตยกุล, “ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย”, แดงงานประวัติศาสตร์, 3 (กันยายน, 2512), 26.

1. เมืองอุปราษ เมืองลูกหลวง หรือเมืองหน้าด่าน ผู้ที่ครองเมืองอุปราษก็คือเจ้า ซึ่งจะดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป ในสมัยนั้นได้แก่เมืองศรีสัตนาลัย ส่วนเมือง ลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านนั้น ผู้ครองเมืองได้แก่ราชโอรส ที่ได้พระราชอาญาสิทธิ์ครอบ- ครองเพื่อแบ่งเบาพระราชกิจ เมืองหน้าด่านสมัยสุโขทัยตั้งล้อมรอบเมืองหลวง (สุโขทัย) ทั้งสี่ทิศ คือ ทิศเหนือ-เมืองศรีสัตนาลัย ทิศตะวันออก-เมืองสองแคว (พิษณุโลก) ทิศใต้- เมืองสระหลวง (พิจิตร) ทิศตะวันตก-เมืองนครชุม (กำแพงเพชร)¹

สำหรับเมืองสระหลวง สันนิษฐานกันมาแต่เดิมว่าเป็นจังหวัดพิจิตร แต่ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ให้ความเห็นว่า สระหลวงควรอยู่เหนือสองแควขึ้นไป (จารึกหลัก 8 พุดถึงสระหลวงก่อนสองแคว) และอยู่ใกล้สุโขทัยกว่า (จารึกหลัก 1 พุดถึงสระหลวงก่อน สองแคว) หรือมีขณะนั้นก็เป็นเมืองแฝด ไม่มีทางที่สระหลวงจะอยู่ใต้สองแควและไกลออกไป จากสุโขทัยมากกว่าสองแคว ฉะนั้น สระหลวงไม่ใช่พิจิตรแน่ สระหลวงจะอยู่ที่สระแก้วหรือ ทะเลแก้ว จังหวัดพิษณุโลกได้หรือไม่²

2. เมืองพระยามหานคร เมื่ออาณาเขตของกรุงสุโขทัยขยายออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น ก็มี เมืองที่ชนชาติไทยปกครองอยู่ก่อนตั้งกรุงสุโขทัย และได้ยอมอยู่ใต้อำนาจของกรุงสุโขทัย หรือเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ในสมัยสุโขทัยซึ่งอยู่นอกเขตการปกครองของเมืองลูกหลวงมารวมอยู่ ในอาณาเขตของกรุงสุโขทัยหลายเมือง เมืองเหล่านี้พระมหากษัตริย์ทรงปกครองอย่างเมือง ในพระราชอาณาจักร เมื่อตำแหน่งเจ้าเมืองว่างลง พระมหากษัตริย์ก็ทรงแต่งตั้งผู้ที่มีความ สามารถไปปกครอง เช่น เมืองคณฑี (บ้านโคก อำเภอเมือง กำแพงเพชร) เมืองพระบาง (นคร- สวรรค์) เมืองเชียงทอง (เป็นเมืองร้าง ในหนังสือของลาลูแบร์ ว่าอยู่ในระหว่างเมืองตากกับ เมืองกำแพงเพชร) เมืองบางพาน (ดร.ประเสริฐ สันนิษฐานว่า อาจจะตรงกับ อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร)³ และบางฉล้ง โดยเฉพาะเจ้าเมืองมีศักดิ์เป็น “ขุน” มีอำนาจปกครองประ- ชาชนพลเมืองในเขตเมืองของตนโดยเด็ดขาด โดยรับคำสั่งจากเมืองหลวง⁴

3. เมืองออกหรือเมืองขึ้น คือเมืองที่อ่อนน้อมหรือมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โดยยอมถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระมหากษัตริย์เป็นประจำทุกปีหรือสามปีต่อครั้ง

¹ สุทัศน์ ศิริสวอย, “พระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงในการตั้งสถาบันการปกครองของ ชาติไทย,” อนุสรณ์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช... (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2513), หน้า 279.

² ประเสริฐ ณ นคร, “หลักการสอบค้นเมืองสมัยสุโขทัย,” สารคดีประเสริฐ ณ นคร (กรุง- เทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2527), หน้า 80.

³ ประเสริฐ ณ นคร, เรื่องเดิม, หน้า 79.

⁴ ตรี อมาตยกุล, เรื่องเดิม, หน้า 27.

แล้วแต่อยู่ใกล้หรือไกล ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีหลายเมือง เช่น แพร่ น่าน พลับ (อำเภอ ปัวจังหวัดน่านในปัจจุบัน) ขวา (หลวงพระบาง) เวียงจันทน์ หงสาวดี สุพรรณภูมิ (เมือง อุทอง จ.สุพรรณบุรี) นครศรีธรรมราช และเมืองทางตอนใต้ของแหลมมลายู

การปกครองเมืองออกหรือเมืองขึ้นนั้น คงให้เจ้าเมืองหรือราชวงศ์ของเมืองนั้น ๆ ปกครองกันเอง โดยพระมหากษัตริย์สุโขทัยมิได้ทรงเกี่ยวข้องหรือบังคับบัญชาอย่างเมือง พระยามหานคร นอกจากนี้เวลามีศึก กรุงสุโขทัยจะส่งกองทัพไปช่วยหรือกรุงสุโขทัยมีศึก เมืองเหล่านี้ก็ต้องส่งกองทัพไปช่วยรบ หรือส่งเสบียงอาหารไปให้ตามที่พระมหากษัตริย์ สุโขทัยกำหนด¹

การสถาปนาอาณาจักรไทยลันนา²

เรื่องของอาณาจักรไทยลันนาหรือไทยล้านนา จะขอกล่าวเน้นถึงพระยามังรายซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่พระองค์แรกในราชวงศ์มังรายและเป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานของพ่อขุนรามคำแหง นอกจากนี้ในสมัยนี้ยังได้เกิดมีวรรณคดีสำคัญขึ้นเรื่องหนึ่งคือ มังราย-ศาสตร์ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

พระยามังรายหรือที่ในพงศาวดารโยนกเรียก เจ้าเมงราย เป็นราชโอรสของท้าวเมงหรือเจ้าลาวเมง ได้เสวยราชย์ในหริภุญนครเงินยางเมื่อ จ.ศ. 621 (พ.ศ. 1802) ได้ทรงปราบปรามหัวเมืองน้อยใหญ่ซึ่งปกครองโดยพระยามหานครในราชอาณาจักรไทยลันนา รวบรวมเข้าเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยทรงประกาศให้เมืองเหล่านั้นมาถวายบังคมยอมอ่อนน้อมแต่โดยดี เมืองใดขัดแย้งไม่ยอมอ่อนน้อมก็ทรงแต่งกองทัพยกไปปราบปราม ได้ทรงรวบรวมทั้งหัวเมืองฝ่ายเหนือและหัวเมืองฝ่ายใต้

จ.ศ. 624 (พ.ศ. 1805) พระยามังรายได้ทรงสร้างเมืองเชียงรายขึ้น (ชื่อเมืองตั้งตามพระนามของพระยามังรายผู้สร้าง) แล้วได้ทรงย้ายจากหริภุญนครเงินยางมาประทับที่เชียงรายอันสร้างใหม่นี้

จ.ศ. 640 (พ.ศ. 1821) ได้ทรงย้ายไปประทับที่เมืองฝาง ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองหริภุญชัยของพระยาอภัยราชกุมาร และด้วยเหตุที่เมืองหริภุญชัยเป็นเมืองที่มั่งคั่งสมบูรณ์

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 27

²ศึกษารายละเอียดของอาณาจักรไทยลันนาได้ในหนังสือพงศาวดารโยนกของพระยาประชา กิจกรจักร์ และหนังสือตำนานสิบห้าราชวงศ์ ซึ่งเป็นตำนานพระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่ 15 รัชกาลในสมัยที่ เชียงใหม่ยังเป็นเอกราชอยู่

และเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย จึงเป็นที่หมายปองของพระยามังราย พระยามังรายได้ทรงใช้ปัญญายุทธ์ส่งอ้ายฟ้าไปดำเนินกลอุบายในเมืองหริภุญชัยอยู่นาน 7 ปี จึงตีเอาเมืองหริภุญชัยไว้ได้สำเร็จ ทรงครองเมืองหริภุญชัยอยู่ 2 ปี ก็ได้มอบเมืองให้อ้ายฟ้าหรือขุนฟ้าครองแทน ส่วนพระองค์เองก็ได้ไปสร้างเมืองใหม่ทางทิศอีสานของหริภุญชัย และต่อมาก็ได้ไปสร้างนครกุมภกามใกล้แม่น้ำพิงค์ ในปี จ.ศ. 658 (พ.ศ. 1839) ได้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น โดยทรงปรึกษาหารือกับพระยาร่วง เมืองสุโขทัย (พ่อขุนรามคำแหง) และพระยงเมืองแห่งเมืองพะเยา สร้างเมืองอยู่ 4 เดือน ก็แล้วเสร็จ ขนานนามเมืองใหม่นี้ว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่

พระยามังรายได้ทรงสร้างความสำเร็จทางวิชาช่างให้กับชาวไทยลานนาโดยทรงขอช่างต่าง ๆ ชาวพุกาม จากพระเจ้าอังวะ ซึ่งได้ยอมอ่อนน้อมขอเป็นไมตรีด้วย ช่างที่ทรงขอได้แก่ ช่างทองคำ ช่างหล่อ ช่างเหล็ก และช่างอื่น ๆ เพื่อไปฝึกหัดชาวไทยลานนาให้เป็นพิชพันธุสืบต่อไป พระเจ้าอังวะก็ได้โปรดประทานช่างฉ่อง ช่างทอง ช่างเหล็กและช่างอย่างอื่นพร้อมทุกอย่างตามพระประสงค์ พระยามังรายโปรดให้อาช่างเหล่านี้ไปไว้ตามเมืองต่าง ๆ วิชาช่างทั้งหลายจึงได้เกิดขึ้นในไทยลานนา และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาเท่าทุกวันนี้¹

ด้านการศาสนา พระยามังรายได้ทรงสร้างศาสนสถานไว้หลายแห่ง บางแห่งทรงสร้างขึ้นเพื่อเป็นการฉลองชัยชนะในการขยายอาณาจักร เช่น ทรงสร้างเจดีย์กู่คำไว้ในเวียงกุมกาม ทรงสร้างวัดกาดโถมถวายมหาภักสปเถระ ณ อารามกาดโถมแห่งนี้ ได้ทรงสร้างวิหาร พระพุทธรูปและเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุและโปรดให้สร้างเทวรูปพระอินทร์ รูปนางธรรณี ไว้กับพระพุทธรูปด้วย

พระยามังรายเสด็จทิวงคตเนื่องจากถูกอสันนิบาตตกต้อง เมื่อพระชนมายุได้ 80 พรรษา (พ.ศ. 1860) อยู่ในราชสมบัติได้ 60 พรรษา²

พระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่องค์หนึ่งที่สมควรกล่าวถึงก็คือ พระเจ้ากือนา ซึ่งครองราชสมบัติในช่วงระยะปี พ.ศ. 1910-1931 ทรงเป็นกษัตริย์ที่ “ประกอบชอบด้วยทศพิธราชธรรม เลื่อมใสในพระวรพุทธศาสนา และพอพระทัยศึกษาศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ทรงชำนาญในทางโหราศาสตร์ ศัพทศาสตร์ นิทานอุปเทศ (นิทานสั่งสอน) เพทางคศาสตร์³ คชศาสตร์ เป็นต้น ทรงพระปรีชาสามารถในราชกิจใหญ่น้อยต่าง ๆ ท้าวพระยานานาประเทศทั้งหลายก็ยำเกรง

¹พระยาประชาภิจักรจักร์, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2515), หน้า 264.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 278-79.

³เพทางคศาสตร์ หมายถึง วิชาประกอบการศึกษาพระเวท มี 6 อย่าง คือ 1. ศึกษาวิธีออกเสียงคำในพระเวทให้ถูกต้อง 2. ไวยากรณ์ 3. ฉันท 4. ดาราศาสตร์ 5. กำเนิดของคำ 6. วิธีจัดทำพิธี

น้อมนำบรรณาการยื่นถวายปมิขาด กาลยามนั้นเมืองนครพิงค์เชียงใหม่สมบูรณด้วยธัญญาหาร และแสนเสนามาตย์ราชประชาผู้กล้าหาญ บริบูรณ์ด้วยศฤงคารและราชสมบัติ ราษฎรขึ้นบาน ชุ่มเย็นเป็นที่เกษมสุขทั่วกัน”¹

ในแผ่นดินพระเจ้ากือนานี้ ได้มีศาสนาลังกาวงศ์ซึ่งเข้ามาทางรามัญประเทศ ได้ไป ประดิษฐานยังนครพิงค์เชียงใหม่ โดยมีพระมหาสุมนเถร² จากนครสุโขทัยเป็นผู้นำไปตาม คำอาราธนาของพระเจ้ากือนา

---

¹พระยาประชากิจกรจักร์. เรื่องเดิม, หน้า 291.

²ไปรตศึกษาเรื่องราวของพระมหาสุมนเถรหรือสุมนเถรในจารึกหลักที่ 62